

समेषां चित्रकलानां समन्वयः

वयं सर्वे जानीमः यद् वयं पुस्तकस्य अन्तिमे भागे आगताः ।
चतुस्रः कलाः भिन्नेषु पक्षेषु वयं ज्ञातवन्तः । अधुना तान्
सर्वान् एकत्र सहकार्यं कर्तुं समयः अस्ति । कथं वयं तान्
सर्वान् एकस्मिन् कार्ये एकीकृत्य स्थापयितुं शक्नुमः इति
ज्ञास्यामः ।

प्रथमतः, ततो वयं तान् भागान् चिन्तयिष्यामः यत्र
वयं एकस्य विशेषस्य कलारूपस्य तत्त्वानां उपयोगं कर्तुं
शक्नुमः ।

द्वितीयः मोदम् अनुभवति? किं भवता/भवत्या
अवगतं यद् अस्यां लघुकथायां सर्वाणि कलारूपाणि एकत्र
सन्ति? एतत् निष्काषयन्तु?

मुद्रा - भवता अस्य पुस्तकस्य अध्याये दृश्यकलानां
क्रियाकलापरूपेण कृतम् ।

स्थानीयं प्रादेशिकं च गीतं नृत्यं च - भवान् संगीत-
नृत्य-कालयोः एतावन्तः ज्ञातवान् ।

नाट्यक्रियासु भवन्तः सर्वे संवादाः, आनन्दस्य,
भयस्य, आश्चर्यस्य च अभिव्यक्तिः ज्ञातवन्तः अधुना
भवन्तः तान् निर्मातुं अपि जानन्ति ।

0680CH21

एकस्याः कथायाः उदाहरणम्

द्वे मित्रे वनस्य धारायाम् क्रीडन्तौ आस्ताम्,
गुप्तसंहितायुक्तं रहस्यमुद्रां च प्राप्नुवन्तौ । ते
गुप्तसंहिताविमोचनार्थं साहसिकं कार्यं कृतवन्तः । परन्तु
ते किमपि न प्राप्य वने नष्टाः इति अवगच्छन् । ते प्रायः
त्यक्तुं सज्जाः आसन् । तस्मिन् एव क्षणे तेषु एकः केचन
आदिवासिनः स्वस्य ईश्वरस्य पुरतः नृत्यन्तः दृष्टवान् ।
बालकाः गृहीताः अभवन्! ते जनाः ताभ्यां स्वग्रामं
नीतवन्तः । बालकाः अतीव भीताः आसन्, पलायनस्य
योजनां च कृतवन्तः । गन्तुं प्रवृत्ताः एव ते अवलोकितवन्तः
यत् ग्रामे सर्वेषां कुटीराणां डिजाइनं मुद्रायां यथा भवति
तथा एव अस्ति । ते तान् जनान् स्वमुद्रां दर्शयित्वा
कथञ्चित् तान् अवगन्तुं कृतवन्तः यत् ते मुद्रां वने प्राप्य
अपि नष्टाः अभवन् । तेषां पुण्यमुद्रां दृष्ट्वा सर्वे वने ग्रामिणः
तेषां मित्रतां कृत्वा रोमाञ्चिताः अभवन् । ते तान् परितः
दर्शयित्वा अवदन् यत् ते पृथिवीं स्वस्य ईश्वरं पूजयन्ति ।

किं जानाति?

पञ्च तत्त्वानि पञ्चभूतानि वा पञ्च
मूलभूतानि - पृथिवी, जलम्, अग्निः,
वायुः, आकाशः च ।

इदानीं किं भवन्तः अवगच्छन्ति यत् वयं तान्
सर्वान् कथानिर्माणार्थं कियत् सुन्दरं संयोजयितुं
शक्नुमः । साधु, अग्रे गत्वा स्वस्य निर्माणं कुर्वन्तु ।

संयोजितः विषयः पञ्चतत्त्वस्य 'पृथिवी जलं च'
— प्रकृतेः पञ्च तत्त्वानि ।

वैयक्तिकः क्रियाकलापः

द्वययोः तत्त्वयोः विषये चर्चा कुर्मः - पृथिवी जलं च ।

प्रथमं तानि क्षेत्राणि, समस्याक्षेत्राणि वा मुद्देषु
चिन्वन्तु येषां प्रदर्शनं वयं भिन्नकलारूपैः कर्तुं शक्नुमः ।
यथा, यदि वयं मृदाप्रदूषणं चिन्तोमः तर्हि वयं
छायाचित्रणस्य अभियानं कर्तुं शक्नुमः अथवा केचन
पोस्टराणि (दृश्यकला) कर्तुं शक्नुमः । वयं
प्रेरकगीतयुक्तं गीतं लिखित्वा ऊर्जावानधुने (संगीतेन)
रचयितुं अपि शक्नुमः, अथवा अस्मिन् विशेषे गीते

(नृत्ये) नृत्यपदार्थानाम् अभ्यासं कर्तुं अपि शक्नुमः,
अपि च लघुस्किटं, नाटकं वा नुक्काड् नाटकं वा कृत्वा
उपर्युक्तानि सर्वाणि समावेशयितुं शक्नुमः उक्ताः
कलातत्त्वानि । च ।

पृथिव्याः जलस्य च विषये स्वविचाराः, भावनाः,
चिन्ता च व्यक्तुं परियोजनां विकसितुं सङ्गीतस्य,
नाट्यस्य, नृत्यस्य, दृश्यकलायाः च स्वज्ञानं कौशलं च
प्रयोजयन्तु ।

यदा कदापि प्रकृतौ पञ्चतत्त्वैः सह कलारूपस्य
संयोजनस्य भिन्नं मार्गं चिन्तयन्ति तदा भवन्तः एतत्
कार्यं निरन्तरं कर्तुं शक्नुवन्ति । यथा यथा भवान् एतेषां
संयोजनानां विषये चिन्तयति तथा तथा वयं समूहेषु
मजेयक्रियायां कार्यं आरभेमः यत् क्रीडारूपेण क्रीडितुं
शक्यते ।

तत्त्वम्	रङ्गमञ्चस्य तत्त्वानि (भावनाः, क्रियाः, शब्दानि)	सङ्गीतस्य तत्त्वानि (ध्वनयः, रिदम्स्, इमोषन्स्, वर्ड्स्)	नृत्यस्य तत्त्वानि (रिदम्स्, मूवमेण्ट्, एक्सप्रेसिन्स्)	दृश्यकलायाः तत्त्वानि (रेखाः, आकृतयः, वर्णाः, विन्यासाः)
पृथिवी जलं च				

स्मर्यतां यत् भवतः मित्राणि तत्त्वानि कथं संयोजयन्ति तस्मात् भिन्नं भवेत्। स्वविचारानुसारं एतत् सारणीं पूरयन्तु। लेखनार्थं वा चित्रार्थं वा अधिकं स्थानं आवश्यकं चेत् भवान् स्वस्य नोटबुकस्य पृथक् कागदपत्रस्य वा उपयोगं कर्तुं शक्नोति। पट्टिकायां पूरयतु। यदि भवते लेखितुं वा चित्रणं कर्तुं वा अधिकं स्थानम् आवश्यकं भवति तर्हि भवान् स्वस्य नोटबुक अथवा पृथक् कागदपत्रं उपयोक्तुं शक्नोति।

दलीयः सामूहिको वा कार्यकलापः

भवान् व्यक्तिगतक्रियाकलापस्य इव पृथिव्याः जलस्य च सम्बद्धं विषयं वा मुद्दा वा समस्याक्षेत्रं वा चिनोति। अत्र भवतः युवानां मनसः कृते केचन चिन्तनप्रदाः विचाराः सन्ति। किं भवता मृत्तिकायाः गुणवत्ता, अथवा स्वस्थाने पेयजलस्य स्रोतः वा भवतः परितः प्राकृतिकसम्पदां वा चिन्तितम्? किं भवन्तः तडागस्य, सरोवरस्य वा नदीयाः च तस्य पारिस्थितिकीतन्त्रस्य, भवन्तः यत् पर्वतपरिधिं पश्यन्ति, तस्य जलप्रपातस्य सौन्दर्यस्य च वर्णनं कर्तुं शक्नुवन्ति वा?

किं भवन्तः जलहीनं दिवसं कल्पयितुं शक्नुवन्ति वा अत्यन्तं मलिने दूषिते च भूमिषु जीवनं कल्पयितुं शक्नुवन्ति वा? खैर, वयं सर्वदा कलाद्वारा केचन सकारात्मकपरिवर्तनानि कर्तुं प्रयत्नशीलाः भवितुम् अर्हति यतोहि कला न केवलं विकासाय कौशलं अपितु सामाजिकपरिवर्तनं सुधारं च कर्तुं क्षमता अपि अस्ति। कलाज्ञानम् अस्मासु सर्वस्य विषये संवेदनशीलतां जागरूकतां च आनयति यतोहि वयं स्वस्य परितः लघूनां वस्तूनाम्, सौन्दर्यस्य, परिवर्तनस्य च प्रशंसाम् आरभामः।

अधुना, किं भवान् केषाञ्चन मस्तिष्कविक्षेपानाम् अभ्यासानां कृते सज्जः अस्ति?

निर्देशाः

१. पञ्च प्रविधीन् चिन्वन्तु। प्रत्येकं प्रविधौ लिखितैः कलाविशेषैः सह सम्बद्धाः क्रियाकलापाः सन्ति। (क्रियाकलापलेखनार्थं अधोलिखितायाः सूचीयाः उपयोगं कुर्वन्तु।)
२. वर्गं द्वौ वा त्रयः वा समूहौ विभज्य, प्रत्येकस्मिन् समूहे प्रायः दश द्वादशो वा सदस्याः भवेयुः। प्रत्येकं समूहः स्वस्य कार्यक्षेत्ररूपेण 'पृथिवी', 'जलम्' वा चिनोति।
३. प्रत्येकं समूहात् एकः प्रतिनिधिः प्रत्येकं प्रविधेः एकं पक्षं चिनोति। अतः अधुना प्रत्येकं समूहे नाट्यशास्त्रात्, संगीतात्, दृश्यकलायाः, नृत्याच्च एकैकः क्रियाकलापो भवति। 'मूल्यम्' इत्यस्य अन्तर्गतान् पक्षान् सर्वेषु कलारूपेषु एकत्र आनेतुं विषयरूपेण उपयोक्तुं शक्यते।
४. अधुना, स्वसमूहेन सह उपविश्य एकीकृतां परियोजनां विकसयन्तु यस्मिन् सर्वाणि कलारूपाणि समाविष्टानि सन्ति। स्वकीयम् उत्पादनं निर्माय वर्गे प्रस्तुवन्तु।

क्रियाकलापः

नाट्यम्	सङ्गीतम्	दृश्यकला	नृत्यम्	अवदानम्
मुखावरणस्य निर्माणम्	गीतानां लेखनं सुरान्वयनं च	मृत्तिकया, कर्दमेन, जलवर्णेन वा वस्तुनः निर्माणम्	केवलं पादस्य अङ्गभङ्गेश्च उपयोगः	सततं वर्तमानत्वम्
काष्ठपुत्तली	भवत्परितः स्थितानि वस्तूनि उपयुज्य शब्दकरणम्	प्राकृतिकानां वर्णानाम् उपयोगः	पृथिवीसम्बद्धस्य जलसम्बद्धस्य वा कस्यचित् लोकगीतस्य अन्वेषणम्	सांस्कृतिकी संवेदना
वेशभूषायाः अलङ्करणस्य सामग्रीनां समन्वयनम्	उपकरणसम्बद्धाः अनुभूतीः निर्मातुं किमपि यन्त्रं व्यवहरन्तु।	कलानां निर्माणाय वस्तूनि उपकरणानि वा व्यवहरन्तु।	केवलं हस्तयोः भङ्गीः व्यवहरन्तु।	निस्वार्था सेवा
पालाणां कथोपकथनपरम् एकं लेखं रचयन्तु	कस्यचित् प्रसिद्धस्य एकस्य गीतिकारस्य एकं गीतम् अन्विषन्तु, यद्वि भवता/भवत्या पूर्वं शिक्षितम्	शीशी वा पाइप इत्यादिभिः तत्त्वैः सह सम्बद्धानां परित्यक्तसामग्रीणां अपसाइकिल (पुनः उपयोगः)	गीतेन सङ्गीतेन नृत्येन वा एकम् उपस्थापनं प्रस्तुवन्तु	स्वच्छता